

VILHJALMUR STEFANSSON

Af professor *Trevor Lloyd*

I august 1962 mødtes to undervandsbåde ved Nordpolen; den ene var kommet fra Stillehavet, den anden fra Atlanterhavet. Flere gange dagligt året rundt flyver interkontinentale passagermaskiner over arktisk område på faste ruter, der forbinder Europa med Nordamerika og Asien. Unge mænd fra Sovjetunionen og USA udfører idag som nu i mange år rutinemæssige videnskabelige observationer fra flydende observationsposter på Polarhavets is. Det, at undervandsbåde under isen, videnskabsmænd på den og flyvepassagerer højt over den idag ikke er noget særsyn, skyldes ikke mindst en opdagelsesrejsende, som dertil var både videnskabsmand og dygtig og overbevisende som forfatter og taler.

Vilhjalmur Stefansson, som døde den 26. august 1962, opnåede at se mange af sine halvtreds år gamle profetier angående de arktiske områder blive næsten dagligdags – og han bidrog mere end nogen anden til, at de blev det.

Han blev født i 1879 i Arnes i nærheden af Lake Winnipeg i Canada. Det var et islandsk nybyggerfamfund, som dengang nominelt var en del af The Northwest Territories. Da han var et par år gammel, flyttede han sammen med sine forældre til Dakota-området, som da endnu i høj grad var en del af det amerikanske nybyggerområde. Hvorledes gik det til, at denne unge Dakotabonde og cowboy endte med at blive opdagelsesrejsende i de arktiske områder? Han blev det på en måde, som dengang var højst uortodoks, han studerede, først ved universitetet i North Dakota, dernæst i Iowa og til sidst ved Harvard Universitetet, hvor han blev docent i antropologi. Før den tid havde han interesseret sig for poesi, havde læst teologi og havde forsøgt sig som journalist. Da han i 1906 blev fristet til at tage med på en et-års ekspedition under ledelse af Leffingwell og Mikkelsen (han havde ellers været i færd med at gøre forberedelser til at udforske Afrika), var hovedretningen for hans lange liv afgjort.

Det år tog Stefansson med sig ned ad Mackenzie-floden Dakota-pionerens dygtighed og dristighed, store universiteters videnskabelige uddannelse og islænderens kritiske, men rigt udrustede sind. Det varede ikke længe, før der hos ham viste sig et karakteristisk træk, som senere hen skulle gøre hans udforskning så produktiv. Under forberedelserne drog han al mulig omsorg for at sikre opnåelsen af det mål, som han satte sig, og derefter gik han så igang med en grænseløs tillid. Når det som

Vilhjalmur Stefansson.

i dette og andre tilfælde skete, at en katastrofe ødelagde det omhyggeligt lagte program, sørgede han for at få det bedst mulige ud af de nye omstændigheder, og han tilbragte vinteren, idet han boede og arbejdede sammen med eskimoerne. Som han selv forklarede det, var han „havnet 200 miles nord for Polar-kredsen med et sæt sommertøj, et fotografiapparat, et par notesbøger, en riffel og henvend 200 skud over for en arktisk vinter . . .“ Han anså omstændighederne for heldige, fordi han ikke havde noget valg, men var henvist til at bo hos nogle gæstfri eskimoer. Som et resultat af denne oplevelse kom hans klassiske bog, *Hunters of the Great North*. Stefansson tilbragte det år med at gøre sig fortrolig med landet omkring Mackenzie-flodens delta. Han vendte tilbage sydover, idet han foretog en bemærkelsesværdig rejse tværs gennem landet ved at følge Peel- og Porcupine-floderne til Fort Yukon.

Det var i løbet af denne første arktiske vinter, at Stefansson udarbejdede planerne til hans mere omfattende ekspedition, som skulle vare fra 1908 til 1912. Af kaptajn Klinkenberg fra skonnerten *Olga* havde han erfaret, at der øst for Mackenzie-deltaet levede eskimoer, som var bevæbnet med bue og pil og brugte redskaber af kobber. Med støtte fra The American Museum of Natural History og fra The Geological Survey of Canada og ledsaget af Dr. R. M. Anderson, som han havde studeret sammen med ved universitetet i Iowa, drog Stefansson nordpå over Edmonton og Athabasca Landing. Undervejs ned ad Mackenzie-floden havde Dr. Anderson til opgave at etablere de seks første meteorologiske stationer i området. 1908–09 tilbragte de vinteren ved Colville-deltaet, 1909–10 og 1911–12 ved Cape Parry og 1910–11 ved Dease-floden nordvest for Great Bear Lake. Rejserne strakte sig østpå til Coronation Gulf og Wollaston Peninsula, Victoria Island. Ekspeditionen vendte tilbage i august 1912 ombord på *U.S.R.C. Bear*. Stefansson har skildret disse fire års videnskabelige resultater i *My Life with the Eskimo* og i The American Museum of Natural History's tidsskrift *Anthropological Papers*.

Hans mest fremragende ekspedition, den for den canadiske regering, varede i fem år fra 1913–18. Den ændrede landkortet over de arktiske områder ved at placere en række øer, som blev de sidste større opdagelser, der er gjort i løbet af den langvarige udforskning af Nordamerika. Denne tredje ekspedition bekræftede Stefanssons ry som en fremragende arktisk opdagelsesrejsende. Han drog tillidsfuldt til steder, hvor andre ikke vovede sig, og påviste, at er man dygtig og opmærksom, kan man leve af landets ressourcer, idet han gjorde det selv der, hvor landet rent faktisk var Polarhavets flydende isflager. Det var Stefansson, som til slut fjernede frygten for de arktiske områder. Denne ekspedition førte til, at de arktiske områders sande placering langt om længe blev anerkendt – i centrum for verdens store landmasser, og den førte i sidste instans til deres erobring i luften og under havet – trafikformer, han tilrådede for næsten halvtreds år siden.

Enkeltheder om ekspeditionens videnskabelige resultater findes offentliggjort i dens officielle rapporter, i Stefanssons egen, monumentale bog: *The Friendly Arctic* og i adskillige af hans kollegers bøger.

Oprindelig var det meningen, at ekspeditionen skulle være støttet af The National Geographic Society og The American Museum of Natural History og andre i USA, men i sidste instans blev hele ansvaret på foranledning af premierminister, Sir Robert Borden, overtaget af den canadiske regering. I betragtning af de betydningsfulde territoriale opdagelser, som blev gjort under ekspeditionen, var det et lykkeligt skifte, eftersom det medførte, at den nationale overhøjhed over de nye landområder var hævet over enhver tvivl. Da tilrettelæggelsen af ekspeditionens forsyningstjeneste blev lagt i hænderne på det dengang meget beskedne Department of the Naval Service (Flåden), blev Stefansson som amerikaner sidenhen anklaget for „i krigstid at have kæmpet i en fremmed magts styrker“, idet hele den første verdenskrig fandt sted, mens han var i de arktiske områder! Det er ikke hensigten med denne redegørelse at gå i enkeltheder med alle de geografiske opdagelser, som blev gjort på Stefanssons ekspeditioner. Lad det her være tilstrækkeligt at fastslå, at han i foråret 1914 sammen med to ledsagere tilbagelagde 200 miles over stærkt ujævn is fra Martin Point i Alaska til nordvest-kysten af Banks Island, – at han i 1915 på slæde udforskede havet nordvest for denne ø og fandt land nordøst for Prince Patrick Island, – at han i 1916 fandt nyt land vest for Axel Heiberg Island og i det følgende år foretog en serie dybdemålinger, der strakte sig over 100 miles nordvest for Cape Isachsen, hvorved han påviste, at havdybden her var forholdsvis ringe. Det nordligste punkt, han nåede over havis i drift, var 80° 30' nordlig bredde, 112° vestlig længde. Det femte år var det planen fra begyndelsen af februar 1918 at foretage en lang rejse over havisen nord for Alaska. Med i planerne var det at lade sig drive et år på en isflage. Men da Stefansson blev alvorligt syg af tyfus,

fulgtes i stedet en modificeret plan under ledelse af hans assistent Storker Storkerson. Gruppen på fem mand drev på isen i 184 dage, før det den 9. oktober blev besluttet at vende tilbage til kysten. Under hele farten blev der foretaget vejrobservationer, astronomiske beregninger og dybdemålinger. Man nåede land den 8. november efter 238 dage på isen. Denne sidste fase af ekspeditionens arbejde er bemærkelsesværdig af flere grunde. Gruppen var, for at bruge Storkersons ord, „hverken udsat for sult eller tørst, fare eller overlast“; det blev påvist, at Stefanssonsteknik for arktisk udforskning kunne praktiseres selv uden hans personlige deltagelse, ligesom det blev påvist, at det var muligt at anvende flydende isflager som observations-baser.

De senere års vældige ophobning af videnskabelige data, som er indsamlet ved hjælp af flydende stationer på isen i Polarhavet, er et indirekte, men meget håndgribeligt resultat af de pioner-rejser, som blev foretaget under Stefansson-ekspeditionen. *The Friendly Arctic* blev oversat til russisk i løbet af 1930-erne, og Sovjetforskere skaffede sig et betydeligt forspring ved at anvende den teknik, som er beskrevet deri. Admiral Ivan Papanin, der i 1937 ledede den første ekspedition fra Sovjet, som anvendte en isflage som videnskabelig station, fortalte mig for få år siden, at han og hans kolleger kunne takke Stefansson for ideen, og at de havde fulgt hans metoder under deres arktiske tilværelse.

Stefanssons tid som aktiv arktisk opdagelsesrejsende sluttede i 1919, og siden den tid helligede han sig med sin betydelige energi en indsats for at overbevise offentligheden i Canada og USA om, at de arktiske områder økonomisk og politisk kunne blive nyttige besiddelser. En Canadisk Kongelig Kommission, som han var medlem af, undersøgte muligheden for at gøre renen og moskusoksen til husdyr, og skønt det var langt fra, at Stefansson havde succes med sin kampagne, lykkedes det ham at overtale Kong George den Femte af England til at gå med et sæt tøj lavet af fin moskusokse-uld! I artikler og foredrag fremhævede han eskimoerne som et højt begavet, dygtigt og venligt folkeslag (hvilket vi nu alle ved, at de er). Sammen med vennen Sir Hubert Wilkins arbejdede han ihærdigt på at overtale regeringer til at anvende undervandsbåde under polarisen, og han rådede de første luftfartsselskaber til at koncentrere sig om de arktiske områder for at opnå de bedste interkontinentale flyveruter.

Mange videnskabelige selskaber og universiteter hædrede Stefansson for de ekspeditioner, som han havde ledet, og for den måde, på hvilken han gjorde deres resultater tilgængelige for alle. Han blev anerkendt blandt en udsøgt gruppe polarforskere af verdensry. Da han var på højden af sin berømmelse, vendte han tilbage til sin oprindelige interesse i studier og forskning, og fra et veludstyret biblioteks trykke base udgav han en lang række bøger og artikler. Mens hans karriere som op-

dagelsesrejsende bragte ham en velfortjent hyldest, kan hans værker meget vel sikre ham en anseelse af langt længere varighed.

Man vil tilgive mig, at jeg som geograf fremhæver hans opdagelse af nye land-områder, som utvivlsomt snart vil åbenbare mængder af olie og andre naturrigdomme. Som lærer kunne man fremfor alt prise den tålmodige grundighed, med hvilken han belærte verden om, at de arktiske forhold er vidt forskellige fra det, man forestillede sig. Mange er taknemlige for, at han for 30 år siden påviste, at man kan forblive fuldkommen sund, selv om man ikke får andet end kød at spise, og for hans arbejder om forholdet mellem ernæring og sygdom. For historikeren figurerer han som en autoritet på den æld-gamle fortegnelse over geografiske opdagelser, for teologen er han den lærde på de primitive religioners område, og for den litterære verden er han den navnkundige forfatter af mere end en snes bøger og hundreder af artikler – alle skrevet i en karakteristisk klar stil – om emner, der strækker sig fra filosofi til arktisk kogekunst.

For min part foretrækker jeg at tro, at det var Stefanssons største indsats at inspirere generationer af unge mænd i mange lande til videnskabeligt at udforske de arktiske områders mysterier. De umådelige fremskridt, som i løbet af de sidste fyrrer år har fundet sted inden for forskningen på de høje breddegrader verden rundt, er fremfor alt blevet mulige på grund af en ændret indstilling over for polarområderne – en ændring som fulgte på Stefanssons personlige påvisning af, at sundt videnskabeligt arbejde kunne udføres uden de traditionelle tragedier og lidelser. I den forstand bærer de arktiske områder af idag, spækket med videnskabelige stationer og gennemkrydsede af luftruter, deres eget vidnesbyrd om hans storhed.

De, som kendte Stefansson bedst, ville ønske, at jeg til dette føjede endnu et par ord. Igennem et langt livs berømmelse på mange områder bevarede han islændere ns oprindelige ligefremhed, og skønt han færdedes blandt konger, mistede han aldrig sit jævne væsen.

Han døde i Hanover, New Hampshire, stadig i færd med at arbejde i sit bibliotek, som nu er en del af Dartmouth College. Der bliver unge mænd oplært i at forene videnskab og æventyrlyst. De enorme opgaver, som stadig ligger foran os i de arktiske områder, vil kræve en indsats af mange sådanne mænd. Den bedste ærbødighed, vi kan vise Stefanssons lange og produktive liv, er at sørge for, at der til stadighed er unge til at føre hans arbejde videre.

Note: Professor Trevor Lloyd, der er geograf med speciale i arktiske forhold, var i en årrække Vilhjalmur Stefanssons kollega ved Dartmouth College. I 1959 forflyttedes han til McGill Universitet (Montreal), hvor han er leder af det geografiske fakultet. Dele af denne artikel indgik i en radiotale, som professor Lloyd holdt i Den Canadiske Radio den 30. august 1962.